

ἐκ τῆς ἐλλείψεως θεάτρου καὶ καλῆς διδασκαλίας, ἢ ὅποια εἶνε ἡ λυδία λίθος παντός ἔργου σκηνηκοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς πληθούς τῶν ἔργων τοῦ δραματικοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ πενήτηντα καὶ δύο μέχρι σήμερον ἐκδοθέντα βιβλία του καὶ μὲ πέντε τοῦλάχιστον νέα ἀνέκδοτα καὶ πλήρη, ἐκτὸς τῶν ἀπείρων σχεδιασμάτων, φαίνεται, κατὰ τὴν ἐκφρασιν ἄλλιν φίλου λογοπαίκτη, ὡς νὰ σοῦ λέγη πάντοτε ἀπειλητικῶς « Ἐγὼ δράματα γιὰ τὴ γουῶνά σου ! » Ποῦ λοιπὸν καιρὸς καὶ ὑπομονὴ πρὸς ἐπιμελῆ ἀνάγνωσιν τόσων ἔργων, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων καὶ μάλιστα τὰ πρῶτα, δὲν εἶνε οὔτε ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια τέρπουσιν, οὔτε ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια ἠμποροῦν νὰ στερεώσουν τὴν ὑπόληψιν τοῦ συγγραφέως. Βλέπετε λοιπὸν πόσον ἄδικος καὶ πεπλανημένη θὰ ἦτο ἡ περὶ αὐτοῦ κρίσις, οἷα ἐπικρατεῖ παρά τισιν, ἄνευ τῆς ἐξαίρεσεως καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὀλίγων καὶ ὠριμωτέρων, ἐξ ὧν ἀνακύπτει ἡ ἀληθὴς τοῦ δραματικοῦ ἰδιοφυΐα, περὶ τῆς ὁποίας ἀδύνατον νὰ ἔχη ἰδέαν ἀκριβῆ ὁ ἰδὼν ἀπὸ αὐτοσχέδιου σκηνῆς τὴν *Κακὴν Ὠραν* ἐπὶ παραδείγματι, τὸν *Λέοντα Παράνυμφον* ἢ τὴν *Κάμμαν*, ἀλλὰ μὴ ἀναγνοὺς τὴν *Κλυτίαν*, τὴν *Εὐθυμέδην* καὶ τὸν *Θάνατον τοῦ Περικλέους*. Τοιαύτη δὲ εἶνε καὶ ἡ πολὺτιμος ὁμολογία τοῦ συγγραφέως. Πολλάκις μᾶς εἶπε μὲ τὴν ἰδιόζουσαν ἐκείνην εὐτολμίαν καὶ τὴν ἀγαστὴν παρρησίαν του ὅτι πολλά του ἔργα ἐξέσχισεν ἀνέκδοτα, φρονεῖ δὲ ὅτι τῆς αὐτῆς ἦσαν ἄξια τύχης καὶ τὰ δύο τρίτα τῶν δημοσιευμένων, θεωρῶν αὐτὰ δοκιμια ἀπείρου χειρός, γυμνάσματα μόνον χάριν τῶν κατόπι δοκιμωτέρων, τὰ ὅποια εἶνε ἀδύνατον νὰ γράψῃ ἐντελῆ ὁ δραματικὸς ποιητής, πρὶν παρακάμψῃ τὴν νεανικὴν, τὴν λυρικὴν ἡλικίαν, καὶ φθάσῃ τὴν ὠριμον ἀνδρικότητα.

Μεθ' ὅλην τῆς τὴν μετριοφρονα ὑπερβολὴν, ἡ γνώμη ἔχειται ἀληθείας. Μόνον ἐκ τῶν τελευταίων, τῶν ἀνδρικῶν ἔργων τοῦ Κορομηλά, δύναται νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ εἰδικότης περὶ τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ μύθου, ἡ φιλοκαλία περὶ τὴν γλώσσαν — τὴν ὁποίαν εἰς μὲν τάρχαίζοντα δράματα μεταχειρίζεται καθαρῶσαν, εἰς δὲ τὰ σύγχρονα ἐντελῶς ὠμιλημένην — ἡ ἐγκράτεια περὶ τὴν κατασκευὴν καὶ ἡ ζηλευτὴ τῆς σκηνῆς γνώσις, ἀρετὰὶ καθιστώσαι τὰς συλλήψεις του σκηνηκῆ ἔργα ἀνώτερα τῶν ὁποίων οὔτε ἔγραψεν, οὔτε πιστευόμενον εὐκολον νὰ γράψῃ τις παρ' ἡμῖν. Καὶ λυρικῶς μὲν ἐξάρσεις καὶ χάριν διαλόγου καὶ μεγαλοπρέπειαν παραστάσεως καὶ ἐνάργειαν ἀπεικονίσεως καὶ ἀλήθειαν χαρακτῆρος καὶ ἐν γένει μεμονωμένα προσόντα εἴμπορεῖ τις νὰ συναντήσῃ ὅμοια ἢ καὶ ἀνώτερα εἰς εὐάριθμα ἔργα ἄλλων μας δραματικῶν. Ἀλλὰ τὴν τεχνικὴν ἐκείνην ἐντέλειαν, τὴν ἐν τῷ συνόλω, τὴν σκηνηκὴν ἐκείνην ἀριότητα, ἧτις οὔσα τὸ κυριώτερον τοῦ δράματος προσόν, καθιστᾷ αὐτὸ τὸ δυσκολώ-

τερον τῆς ποιήσεως εἶδος, μόνον παρὰ τῷ Κορομηλά εἴμπορεῖ τις νὰ σπουδάσῃ. Ὑπὸ τὴν ἐποψὴν δὲ ταύτην εἶνε ἀληθῶς μέγα καὶ ἀξιοσημείωτον ὅ,τι προσφέρει εἰς τὴν ἀναγεννωμένην ἑλληνικὴν σκηνὴν καὶ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ παροραθῇ ποτε τὸ ἔργον του τὸ τόσον ἐπιμονον καὶ θερμόν.

Ἄλλως τε ὁ δραματικὸς μας δὲν εἶπεν ἀκόμη τὴν τελευταίαν του λέξιν. Εὐρίσκειται ἐν ὅλῃ τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς πείρας καὶ τῆς δρασεως. Τὸ στάδιόν του ἐπιζομεν νὰ ἔχη καὶ ἄλλους λαμπροτέρους τῆς *Εὐθυμέδης* σταθμούς. Ἐχει εὐρημένας καὶ κατεστρωμένας μυρίας ὑποθέσεις, τὰς ὁποίας μόνος ὡς μέχρι τοῦδε ἡ μετὰ συνεργάτου σκέπτεται νὰ ἐκτυλίξῃ εἰς δράματα καὶ φλύακας, σκώμματα καὶ κωμωδίας, ἢ τύχη μάλιστα τῶν ὁποίων προμηνύεται πολὺ καλλιτέρα, ὡς ἐκ τῆς προσεχῶς βασιλικῆ πρωτοβουλίᾳ συντελουμένης ἀνεγέρσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Μετὰ χρόνον δὲ ὅχι μακρόν, ὁ πίναξ τῶν ἔργων του, πολὺ μᾶλλον πλουσιώτερος, — καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν βεβαίως ὅπως καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν, — θάναδειξῇ τὸν Δημήτριον Κορομηλᾶν συγγραφέα, πρὸς τὴν γονιμότητα τοῦλάχιστον τοῦ ὁποίου μόνος ὁ Λόπε δὲ Βέγα θάμιλλᾷται.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΦΥΛΛΑΔΕΣ ΤΟΥ ΓΕΡΟΔΗΜΟΥ¹

IB' — Ἐνα ὄνειρο.

Ἀπὸ τῆ λύπη στὸν τρόμο, ἀπὸ τὸν τρόμο στὸ τρέξιμο, καὶ ἀπὸ τὸ τρέξιμο στὸ θυμὸ, δὲν εἶναι πηδῆματα ποῦ νὰ τὰ πηδῆξῃ ἕνας μικρὸς χωρὶς ν' ἀποκάμῃ. Ἐκλεισα τὰ μάτια μου καὶ ἀποκοιμήθηκα. Ἀποκοιμήθηκα καὶ εἶδα ἕνα παράξενο ὄνειρο. Εἶδα πῶς εἶμουνα μέσα σὲ μιὰ ἐκκλησιά. Λαμπάδες, ψαλμοψῆδες, κόσμος, σὰ Δεύτερη Ἀνάστασις. Καὶ ὡς τόσο μιὰ καταχνιά, ποῦ ἂν καὶ ἔφρεγγε, δὲν ἔβλεπα τίποτις μακριά. Δὲν ἤξερα σὲ ποῖο μέρος τῆς ἐκκλησιᾶς βρισκουμουν. Ἐνα κόκκινο σύννεφο μοῦ τὰ σκέπασε ὅλα. Πλανιόμουν ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ. Εἶμουνα σὰν τυρλός, ἄξαφνα βλέπω ἕναν ἄγγελο πλάγι μου! Ναι, ἄγγελο μὲ τὰ φτερά! Μὲ παίρνει ὁ ἄγγελος ἀπὸ τὸ χέρι, καὶ χωρὶς νὰ μοῦ πῆ τίποτις, μὲ φέρνει σ' ἕνα στασίδι. Εἶταν τὸ στασίδι τοῦ ψάλλτη. Ὅ,τι στάθηκα ἐκεῖ, καὶ κοίταξα γύρω μου, μὲ τὸν ἄγγελο πλάγι μου, μὲ ζύπνησε ἡ φωνὴ τῆς Ἀννούλας:

— Ἐδῶ μαθὲ εἶσαι τόση ὥρα καὶ δὲ μιλάς; Τί κάνεις; Κοιμάσαι; Τί ἔπαθες; Μιὰ ὥρα τώρα σὲ γυρεύομε. Ἦρθε καὶ ἡ Καλαφάταινα μὲ τὴν κόρη της νὰ μᾶς πῆ ἔχε γειά, καὶ πουθενὰ δὲ σὲ βρῖσκαμε! Ποῦ εἴσουνα! Βρῆκες τὴν ὥρα νὰ πᾶς

¹ Ἴδε σελ. 284.

νά παίξεις. Κ' ύστερα νά κοιμάσαι! Τί έχεις; άρρωστος είσαι μαθέ;

Τῆς είπα πώς είμουν καλά, καί δέν ξέρω τί άλλο. "Ο, τι νούς μου απέμενε, τόν έχασα τώρα μ' αὐτή τήν καινούρια τήν εἶδηση. Νάρθ' ἡ Ἐλένη νά μ' ἀποχαιρετήσῃ, καί γώ νά λείπω, καί σέ τέτοιο ταξίδι! Κατέβηκα, κι ακόμα μισοειρεύουμουν. Στάθηκε σέ καλό μου πού κοιμήθηκα. Δέ μ' έμελλε πού φαινόμενον αστισμένος, μπορούσα νά τό κολλήσω στόν ύπνο.

Ξεγνοῦσα τό πάθημα τοῦ Ἀνεμομύλου καί συλλογιόμουν τόνειρο καί τόν έρχωμό τῆς Λενιώς. Τάχα νά είταν ἐκεῖνη ὁ άγγελος; Ἐκεῖνη πρέπει νά είταν, κ' ἦθε νά μοῦ πῆ πώς ἡ άγάπη της θά με προστατεύῃ στόν πλάνο τόν κόσμο. Μά νά είναι πάλι κοντά μου, νάρθῃ, λείει, νά μοῦ πῆ ἕνα στερόν ἔχε γειά, καί νά μὴν τῆ δῶ!

— Νά δά πού σέθυμήθηκε, μοῦ κάνει ἡ μαχαρίτισα, σά με μάλλωσε πρώτα, πού ἔλειπα τέτοια ὦρα. Σοῦ ἀφῆκε αὐτό τό κεντημένο μαντίλι. Τά μοίρασε ὅλα της τά προικιά. Καί γιά σένα, λείει, ἔφερε τό καλλίτερό της μαντίλι, νά τῆ θυμάσαι.

Αὐτό είναι τό μαντίλι πού βρήκες δεμένα αὐτά τά χαρτιά, κληρονόμο μου. Είναι μαυρισμένα τά ζόμπλια του, καί κίτρινο τό πανί του.

Εἶταν τώρα νύχτα, καί τοίμαζαν τό τραπέζι. Δέν μπορούσα νά βρῶ ἀφορμή νά πάγω, ἄς είναι κι ἀπ' ἔξω ἀπό τό σπίτι της, νά βρεθῶ ἄλλη μιὰ στιγμή πιό κοντά της. Κ' ἔφευγε τά γλυκοχαράματα! Πάει πιά, δέ θά τήν ξαναδῶ τήν Ἐλένη!

Καί δέν τήν ξαναεἶδα! Δέν πῆγε ἡ καρδιά μου μήτε κατόπι, σάν είμουν άντρας, νά περάσω ἀπό τό γυναικῆσιο τό μοναστήρι καί νά τῆ δῶ. Δέν ξέρω πώς τά βάσταξε τά βάσανα τῆς ἔρημης ἐκείνης ζωῆς. Ξέρω μοναχά πώς τώρα δέν είναι στό μοναστήρι της ἡ Ἐλένη, είναι ἀληθινός άγγελος πού κατεβαίνει κάποτες καί με παίρνει ἀπό τό χέρι σά χάνουμα; μέσα στοῦ κόσμου τήν κατὰ χινιά, καί με φέρνει σ' ἕνα στασίδι πού δέν τό ἀξίζω.

II'. "Οξω!

"Ας σταθοῦμε δῶ πέρα λιγάκι. "Ας ἀπλώσουμε τό χαλί μας, κι ἄς κάμουμε τό ναμάζι μας. . . . Χαμογελάς, ἐσύ ἀπό τά ψηλά, πού ὄνομα δέ σοῦ βρίσκω; Τί θαρρεῖς; πώς οἱ καλαμαράδες σου μοναχά θά σέ θεμιάζουνε, μὴν τύχη καί τοὺς δώσης τρεμουλα μ' ἕνα σου βήξιμο; "Ορίστε! ἐγὼ πηγαίνω πιό μακριά. . . . Τί άλλο θές; ἕνα δῶρο; νά κ' ἕνα δῶρο. Εἶναι σκούρο καί στρογγυλό, ἔχει κ' ἕνα μικρότσιμιδάκι, σά μήλο.

Τρέμεις; "Εννοια σου, σέ πειράζω. Δέν είναι τέτοια ἡ μπόμπα μου, μὴ φοβάσαι. Δέν ἔχει μέσα της δυναμίτη. Δέν τήν ἔφτειαξε κανένας τεχνίτης. Τήν ἔφτειαξα ἐγὼ ὁ ταπεινότατος δούλος σου, μοναχός του. Πενῆντα χρόνια τῆ δουλευα. Ἀπό κείνη τήν ἀξέχαστη βραδιά είναι πού βάλθηκα νά σοῦ τοιμάσω αὐτό τό δῶρο, καί τώρα στέλνω τόν κληρονόμο μου νά σου τό προσφέρῃ. . . Δέξου το! είναι ζυμωμένο με τῆς καρδιάς μου τό αίμα. Αὐτό τό αίμα δέν πρόφταξε νά χυθῆ στό μεγάλο ποτάμι. . . . Ἀπόμεινε κρυμμένο μέσα σέ μιὰ καταφρονεμένη καρδιά, ὕστερα πέρασε σέ μιὰ ἄλλη, ὥσπου καταστάλαξε στή δική μου, ἔγεινε ἄλλο τόσο, καί πάλι ἄλλο τόσο, ὥσπου ἀνέβαινε στό λαιμό μου, — μ' ἔπνιγε! Τί νά τό κάμω, είπα χτήμα σου είναι. Στάλα στάλα τῶρριχτα ἀπάνω σ' αὐτά τά χαρτιά. Καί τώρα τό καταθέτω μπροστά σου. . . . Μὴν τ' ἀγγίξεις! Θά κάψης τά χέρια σου! Ἐχει ἕνα φαρμάκι αὐτό τό αίμα, πού σέ καίγει καθὼς τ' ἀγγίξεις. Μά φοβοῦμαι νά μὴ σ' ἀγγίξῃ ἐκεῖνο, καί σέ λυποῦμαι, γιατί πρέπει νάχῃς μέσα σου ρωμαίικο αίμα καί σύ. . . . Τί σοῦ φταίγω ὡς τόσο! Δικό σου είναι τό αίμα μου, καί σοῦ τῶστειλα. Πῆς τώρα κανενὸς νά τά πετάξῃ αὐτά τά χαρτιά στή θάλασσα. Ναι, ἔτσι, ἄς τά πιάσουν με τῆ μασιά. Τί; τοὺς καίνε πάλι; . . . Μὴν ἀπελπίζεσαι. Πρόσταξε νά τοὺς βάλουν φωτιά. . . Φωτιά σ' ὄλο τ' ἀρχοντικό σου, καί φεύγα ὄξω. . . . Μὴν κάθεσαι καί τά βλέπεις. Θά περάσῃ τό κακό τους ἀπό τά μάτια σου στά σηκότια σου καί θά τά κάμῃ κομμάτια. Πῆγαινε σύ κι ἄφινε τοὺς ἄλλους νά βάλουν φωτιά. "Οξω, καί χάθηκες. . . . "Αχ, σοῦ τῶλεγα, μὴν ἀργήσης. "Αργήσες, καί τώρα μοῦ σφίγγεις τά χέρια σου! τρέμουν τά γόνατά σου. . . . γουρλώνουν τά μάτια σου. Πάει, γλυτωμό πιά δέν ἔχεις. Πῆγαινε καί ξαπλώσου σ' ἕνα μιντέρι. Καί σεῖς ὄλοι γύρω, σᾶς ἔπιασε καί σᾶς τό κακό! Φωνάξετε τό γιατρό σας. Τόν ἄπιστο! Ἐγεινε σαμιαμίδι καί τῶστρεψε! Χώθηκε ανάμεσα στά βοτάνια. Γενῆτε λοιπόν καί σεῖς κοράκοι, κι ἀνοίξετε τά φτερά σας. "Οξω!

Δέν ἔχετε τώρα νά πῆτε. Σᾶς γλύτωσα. Ἐπιασαν τά μάγια. Βασανιστήκετε λιγάκι, μά τί λευτεριά πού τήν ἔχετε τώρα! Ὁ οὐρανὸς θά γεμίση κοράκους κι ὄρνια. "Οξω! Τρέχετε στά ψοφίμια!

Τόσα χρόνια νά διψοῦν αίμα, καί νά μὴν ἔχουν μιὰ θάλασσα τά καημένα νά κολυμποῦν; Πετᾶτε στίς ρημιές καί στά δάση! Ἐκεῖ θά βρῆτε φαεῖ καί ραχάτι! αὐτοῦ πού τριγυρνᾶτε ραχάτι δέν ἔχει. . . . Θά τσουρουφλιστοῦν τά φτερά σας. . . . Μακριά, στή ρημιά, στά ψοφίμια, ὄξω, ὄξω!

[Ἐπεται συνέχεια]